

PTT'nin İngiliz Mühendisleri

Yücel Yiğit*

Giriş

Telekomünikasyon alanında telgraf yaygın olarak kullanılmaya başlayınca posta, telefon gündelik yaşamın bir parçası haline gelince de telgraf gölgede kalmıştır. Kısa bir süre sonra da telsiz telefonlar denenmeye başlamıştır. Lakin beşinci nesil iletişim cihazı mobil telefonlar devreye girmesiyle de hepsinin pabucu dama atılmıştır. Günümüzde teknoloji ve iletişim alanındaki baş döndürücü gelişmeler neticesinde internetin her eve girmesi ve neredeyse her mobil cihazda kullanılmasıyla iletişim bambaşka bir mecraya kaymıştır. Belki de ilerleyen yıllarda telekomünikasyon, internet üzerinden değil de aklımızın alamayacağı başka bir kulvardan ilerleyecektir. Belki de insanoğlu, yeni nesil bir haberleşme aracı olmaksızın da birbirleriyle irtibatla kalacağı aşikârdır.

Şüphesiz tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı ve Cumhuriyet devirlerinde de haberleşmenin tarihi bir safahatı mevcuttur. Nitekim köklü bürokratik reformların yapıldığı Tanzimat devrinde birçok alanda olduğu gibi iletişim sektöründe de bir takım yeni adımlar atılmıştır. Osmanlı toplumunun posta ihtiyacını karşılamak üzere 23 Ekim 1840 tarihinde ilk posta teşkilatı, nezaret statüsüyle kurulmuştur. Önce telgrafın akabinde telefonun kullanılmaya başlamasıyla posta teşkilatı dönüşüm geçirerek en son 1909 yılında Posta, Telgraf ve Telefon (PTT) Nezaretine dönüşmüştür. II. Meşrutiyet devrinde kendini arayan ve müesseseseleşmeye çalışan kurum, bir ara Dâhiliye akabinde de Maliye Nezaretleri bünyesinde umûm müdürlük düzeyinde vatandaşlara hizmet vermiştir. Erken Cumhuriyet yıllarında Dâhiliye Vekâleti çatısı altında genel müdürlük statüsündeki teşkilat, 23 Mayıs 1933 tarihinde Nafia (Bayındırlık), II. Dünya Savaşının hemen öncesinde de 27 Mayıs 1939 tarihinde de Münakalât (Ulaştırma) Vekâletlerinin sorumluluğunda

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla/TÜRKİYE, yigit21@hotmail.com

kalmıştır. 1954 yılında Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) kabul edilen PTT, bazı birimlerinin özelleştirilmesine rağmen günümüze kadar kurumsal kimliğini sürdürmüştür.

Özellikle Cumhuriyet devrinde PTT'nin hizmet ağının yaygınlaşması ve ciddi alt yapı yatırımları için yerli mühendis ve emekçiler, nitel ve nicel bakımdan yetersiz kalmışlardır. Dolayısıyla 1946 yılından itibaren ihtiyaç duyulan insan kaynağı, yurt dışından getirilen mühendis ve uzmanlarla giderilmeye çalışılmıştır¹. Bilhassa otomatik telefon santrallerinin montajı, bakımı ve denenmesi için İngiliz mühendisler ve müteahhisslar ön plana çıkmıştır. Bu araştırmanın temel amacı, Cumhuriyet devrinde İngiltere'den PTT'ye gelen mühendislerin kuruma ne düzeyde katkı sağladıklarıyla; bunların özelliklerini tartışmayı amaçlamaktadır. Neden İngiliz mühendisler tercih edilmiştir? İkamet ve oturma tezkeresi alırken sıkıntıyla karşılaşmışlar mıdır? Asker kökenli üç telefon mühendisinin casusluk yapma ihtimali var mıdır? Espiyonaj faaliyetlerine karşı kolluk birimleri ne gibi tedbirler almıştır? Müteahhit firma adına kaç yıl Türkiye'de kalmışlar ve ne zaman ayrılmışlardır? Hangi mühendis daha ön plana çıkmıştır? gibi sorulara da cevap verilmiştir. Araştırmamızın kronolojik çerçevesini 1946-1951 yılları oluşturmaktadır. İncelemedeki belgeler, ağırlıklı olarak Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) Arşivinden alınmıştır. Yine telif eserlerden de istifade edilmiştir.

EGM Arşivindeki belgeler, sistematik bir tasnife tabi olmadığı için araştırmada birtakım güçlükler ortaya çıkmıştır. En önemlisi de kronolojik bir ayırımın olmamasıdır. Ayrıca aidiyet numarası bulunan dosyadaki belgelerin sıra numarasının olmaması da sıkıntıyı artırmıştır. Biz de problemi çözmek hasebiyle belgelerin dijital poz numaralarını referans göstermeyi tercih ettik. Yine PTT'ye emek veren bazı yabancıların isim ve soy isimleri karıştırılmış veyahut birbirlerinin yerine kullanılmış, bazen telaffuz edildiği gibi yazılması da problemi daha derinleştirmiştir. Bazılarının kimlik ve mesleki bilgileri belgelere yansımadağı gibi ilk defa bazı isimler de oturma ve çalışma tezkerelerinin yenilenmesinde karşımıza çıkmıştır. Dolayısıyla bunların ne

1 Yabancı mühendis ve uzman kullanımı, yeni haberleşme teknolojilerinin ülkemizde henüz yaygın olarak kullanılmadığı dönemlerde de karşılaşılan bir husustur. Bu anlamda PTT tarihinde ilk kez Telgraf teknolojisinin tesis edilmesinde ve Osmanlı ülkesinde inşa edilen İngiliz-Fransız hatlarının satın alınmasından sonra işletilmesinde yabancı memurlar uzun süreli olarak istihdam edilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Diren Çakılcı, *Rumeli Telgraf Hatları 1854-1876*, Ankara 2019, s. 12 v.d., 65 v.d.

zaman ve niçin geldikleri veyahut ülkelerine hangi tarihte döndüklerine dair net kanaatler oluşmamıştır. Buna rağmen derleyebildiğimiz isimlerden bir tablo oluşturmayı da ihmal etmedik. Şüphesiz tüm bu güçlükler, araştırmada bazı sorunların türemesine vesile oldu. Orijinal çalışmanın yeni belgelerle ve bilgilerle takviye edilmesi elzemdir. Bilhassa da İngiliz Arşivi ve süreli basınla desteklenmelidir. Ayrıca illerin arşivleri de sürece dâhil edilmelidir. Digital olarak İngiliz Arşivini taradığımız da konuyla ilgili karşımıza bir belge ve bilgi çıkmadı. Belki de İngiliz mühendislerin aileleriyle irtibat sağlanabilirse daha kıymetli malumat elde edilecektir. Dolayısıyla ortaya çıkacak yeni kaynakların, tespit ettiğimiz somut bulguları her zaman değiştirmesi mümkündür.

1. Telefon Yaygınlaşıyor

İletişim sektöründen güncel gelişmeleri takip ederek uluslararası sisteme uyum sağlamak isteyen Cumhuriyet Türkiye'sinin yöneticileri, Erken Cumhuriyet devrinde posta, telgraf ve telefon alanında ciddi yatırım kararı almışlardır. Dolayısıyla Osmanlı mirası iletişim olanaklarından telefonun kullanımını daha da yaygın hale getirilmek istenmiştir². Esasında eski

- 2 1881 yılında Posta ve Telgraf Nezareti tarafından Soğukçeşme'deki nezaret dairesiyle Yeni Cami'deki ahşap postahane binası arasına çekilen tek telli telefon hattı, ülkede kullanılan ilk telefon hattı olmuştur. Aynı sene içinde Galata Millet Hanındaki postane ile Yeni Cami Postanesi arasına ve Galata'daki Osmanlı Bankası ile aynı bankanın Yeni Camideki İstanbul şubesi arasına da bir telefon teli tesis edilmiştir. Akabinde Galata Liman İdaresi ile Kilyos'taki Tahliye İdaresi arasına da tek telli yeni bir hat daha çekildi. Ancak 1886'da çıkan emirle son kurulan hat dışındakiler kaldırıldı. Böylece "gizli kapaklı işler görülmesine müsait bir vasıta" olarak görülen telefonun kullanımı, II. Meşrutiyet Dönemine kaldı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra telefona olan rağbet arttığından Posta ve Telgraf İdaresi telefonu kendi tekeline almış, bu cihazın tesis ve ruhsat işlemlerinde Hükümete müdahil olmaması konusunda ısrar etmiştir. 1909 yılında Fransadan 50'lik bir santral ve 45 adet manyetolu masa telefonu getirilerek Meydancık'taki postahane binasına nakledilmiştir. Nazırlar ve üst makam yöneticileri başta olmak üzere 28 aboneye tahsis edilen ve 10 Mayıs 1909 tarihinde işletmeye açılan bu santralin ilk telefon santrali olması bakımından ayrı bir yeri ve önemi vardır. Hatta bazı vilayetler kendi imkânlarıyla telefon hattı döşeme çabasında olmuşlardır. Yine 6 Mayıs 1911'de İstanbul ve çevresinin telefon imtiyazı 30 yıl süreyle Herbert Lows Webb'e verilmiştir. Webb, Dersaadet Telefon Anonim Şirketi adıyla bir şirket kurmuştur. Hükümet, Birinci Dünya Savaşı sırasında 14 Mart 1915'de şirkete el koymuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Nadir Yurtoglu, "Haberleşme Sektörünün Önemli Bir Teşekkülü: Millî Mücadele Döneminden 1960 Yılına Türkiye'de Posta, Telgraf ve Telefon (PTT) Teşkilatı (1920-1960)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 32, S 93, Ankara 2016, s. 71; Esat Aktaş, " II. Meşrutiyet Dönemi'nde Samsun'da İlk Telefon Hatları ve Kullanımı", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C 15, S 30, Trabzon, 2021, s. 512; Tanju Demir, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Haberleşme Kurumuna

başkent müstesna Cumhuriyet'in ilk yıllarında tüm Anadolu'ya şamil olmak üzere ciddi bir telefon alt yapısı mevcut değildir³. Millî Mücadelenin zaferle neticelenmesinden sonra 4 Şubat 1924 tarihli Telgraf Telefon Kanunuyla, PTT Umûm Müdürlüğü bünyesinde Anadolu'nun telefon hatlarıyla donatılması kararlaştırılmıştır. 2.000 hatlı Türkiye'nin ilk otomatik telefon santrali, ihaleyi kazanan Ericson firması tarafından 1926 yılında yeni başkentte kurulmuştur. İki yıl sonra hattın kapasitesi %50 artırılarak 3.000'e çıkartılmıştır. Üç yıl sonra da -1 Temmuz 1929- tek devreli ilk şehirlerarası telefon hattı devreye alınarak eski ve yeni başkent arasında telefonla irtibat sağlanmıştır. Sıra uluslararası bağlantıya gelmiştir. Çok geçmeden iki yıl sonra İstanbul'la Sofya arasında ilk telefon görüşmesi gerçekleştirilmiştir. 2 Aralık 1931 tarihinde İstanbul-Bükreş, 1932 Şubat'ında İstanbul-Belgrad hattı görüşmeye açılarak bir kısım Avrupa şehirleriyle telefonla haberleşme imkânı temin edilmiştir⁴.

Bu dönemde Türkiye'de toplam 707 kişiye bir telefon makinesi düşerken bu sayı Ankara'da 43, İstanbul'da 63 ve İzmir'de 92'dir⁵. Bu dönemde en çok merak edilen hususlardan biri de telefon görüşme ücretlerinin ne kadar olacağıdır. Konuşmalar ilk etapta üç dakika ile sınırlandırılırken bu süre için 115 kuruş ücret ödenecektir⁶. Öte yandan aynı hattan çok sayıda telefonun birbiriyle

---

Dair Değerlendirmeler”, *Yakın Dönem Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 13, S 25-26, İstanbul 2014, s. 9-11; Elif Yüçetürk, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Haberleşme: Mültezimlerden Konsorsiyumlara”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S 23-24, İstanbul 2001, s. 292; Şeyhmus Bingül, “Osmanlı Devleti'nde İletişim Araçlarının Kontrolü: “Telefon Tevkifleri””, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C 21, S 2, İstanbul 2020, s. 297; T.C. Ulaştırma Bakanlığı PTT Genel Müdürlüğü, *İstiklal Harbi'mizde PTT*, Ankara 2009, s. 30-32.

3 Sadece Samsun'da resmi bir ruhsat alınmadan başçavuşluktan ayrılma Avni Bey ile iki arkadaşı tarafından 350 hatlık bir telefon şebekesi işletilmiştir. Bu şebekeye Millî Mücadele yıllarında Samsun valisi tarafından el konularak valilik tarafından işletilmeye başlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Reşat Alşan, “Cumhuriyetimizin Kuruluşu ve İlk Onbeş Yılında PTT İşletmesi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C VI, S17, Ankara 1990, s. 411-412.

4 Alşan, agm., s. 412-415.

5 Yurtoğlu, agm., s. 73.

6 Konuşma süresinin üst sınırı kısa süre sonra 6 dakikaya çıkarıldı. İlk üç dakika için 115 kuruş sonraki üç dakika içinse 100 kuruş ücret belirlendi. Telefon görüşmesi yapılabilmesi için 2341 veya 2342 numaralar aranarak santrale konuşmak istenilen numara söyleniyordu. Aranılan kişi yerinde bulunamazsa 15 kuruş ücret tahsil ediliyordu. İlk gün İstanbul Ankara telefon hattını 34 kişi kullanırken bunların çoğunluğu tüccardır. Telefon ücretlerinin ödenmesiyle ilgili de günümüzden farklı bir metot uygulanıyordu. İlk etapta açık hesap şeklinde aboneler görüşme yaparken kısa süre sonra 15 günde bir faturaların ödenmesi usulüne geçildi. Aylık 20'den fazla

görüşme imkânı sağlayan kuranportör hatlar yaygın olarak kullanılmaya başlanarak yoğunluk düşürülmeye çalışılmıştır. Nitekim ilk defa kuranportör hatla 1934 yılında Ankara-Eskişehir arasında çoklu görüşme sağlanmıştır. Telefonla ilgili önemli bir gelişme de ekonomik özgürlüğü önemseyen Cumhuriyet Türkiye'si telefon tesislerinin işletmesini 9 Nisan 1936 tarihli bir anlaşmayla İngiliz Telefon Şirketinden satın almasıdır⁷. Böylece Osmanlı Devletinden beri yabancı devlet ve şirketlere verilen iletişim imtiyazları Cumhuriyet devrinde kademeli olarak sona erdirilmiş ve milli bir iletişim politikası geliştirilmiştir⁸.

İktisadi kalkınma olmadan tam bağımsızlığın hayal olduğunu iyi kavrayan Mustafa Kemal Paşa ve mesai arkadaşları, 1923'te İzmir İktisat Kongresi kararları mucibince “alt yapının tamamlanması, tarımda modernleşmeye öncelik, sanayileşme, ekonomik sektörlerin bütünleşmesi ve kalkınma planlarına” öncelik vermişlerdir⁹. Lakin 24 Ekim 1929'da New York Borsasının çökmesiyle Amerika'dan tüm dünyaya yayılan ve on yıl boyunca tüm dünyayı derinden etkileyen '1929 Dünya Ekonomik Buhranı' tüm planları alt-üst etmiş, özel sektöre ve piyasa ekonomisini temelinden sarsmıştır. Krizin derinleşmesiyle Türkiye, özel sektör ile kamunun el ele vermesiyle yürütülen karma bir ekonomik modeli benimsemiştir. Şüphesiz özel sektörün sermaye ve tecrübe birikiminin kifayetsiz kalmasından dolayı büyük bir alt yapı çalışmalarını kamu üstlenmek zorunda kalmış ve planlı bir devletçilik modeli benimsenmiştir. Zaten yerli ve yabancı ağır sanayi ve sermaye alt yapısından ziyade şehirlerde gündelik yaşamı kolaylaştıracak ve kısa sürede gelir getirecek kazançlı alanlara yatırım yapmışlardır¹⁰.

---

telefon görüşmesi yapanların ise en az bir aylık konuşma ücreti kadar depozitoyu veznelere ödeme zorunluluğu getirildi. Bu kurallara uymayanların ise telefon görüşmesi yapmalarına müsaade edilmeyecektir. Ayrıntılı bilgi için bk. Süleyman Tekir, “Erken Cumhuriyet Yıllarında Türkiye'de İletişim Araçları: Posta, Telefon, Telgraf ve Telsiz (1925-1930)”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 6 (Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı Özel Sayısı), Sakarya 2021, s. 281-282.

7 Kemal Arı, “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'nin PTT Alanından Yatırımları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIII, S 27, İzmir 2013, s. 171-172.

8 Bu konuda II. Abdülhamit döneminde telgraf haberleşmesindeki yabancı tekelini kırma çabaları tarihi önem arz eden ilk girişimler olarak dikkat çekicidir. Diren Çakılcı, “Osmanlı Devleti'nde Denizaltı Telgraf Hatları ve Eastern Telegraph Company”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, C 3, Ankara 2022, s. 303.

9 Erdinç Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-1999)*, Ankara 1999, s. 53-55.

10 Tokgöz, *age.*, s. 7-9.

1929 Dünya Ekonomik Buhranının etkileri sona ermeden II. Dünya Savaşının ayak seslerinin duyulmasıyla alt-yapı yatırımları durmuş, ekonomi daralmış, tasarruf tedbirleri uygulanmış ve bütçenin büyük bir kısmı savunma harcamalarına tahsis edilmiştir. Başarılı ve dengeli bir dış politik tutum sergileyen Türkiye, her ne kadar aktif olarak cephelerde yerini almasa dahi muharip bir devlet gibi savaşın tüm ekonomik olumsuzluklarını yaşamıştır. Müttefiklerin, Mihver devletleri mağlup etmesiyle insanlık tarihinin gördüğü en büyük savaş sona ermiştir. Savaş sonrasında devletler, savaş yıllarında gelişen iletişim teknolojilerini resmi ve sivil yaşam içinde daha etkili kullanabilmek için yeni yatırımlara yönelmiştir.

Türkiye de iletişim alt yapısını güncellemek ve güçlendirmek için yatırım yapma kararı almıştır. Çünkü üç büyük şehrin telefon santrallerinde ciddi yoğunluk yaşanmıştır. Nüfusun artmasına bağlı olarak arz-talep dengesi bozulmuştur. Yoğunluğun azaltılabilmesi için yeni telefon santrallerine ihtiyaç vardır. Bunun için Münakalât Vekili Ali Fuat Cebesoy, Başbakanlığa raporlar sunmuş ve Maliye Vekâletinden ödenek talep etmiştir. Ayrıca hazırlanan projeler, askeri amaçlara da matuftur. Dolayısıyla sürece Genelkurmay Başkanlığı da dâhil edilmiştir. Uzun uğraşlardan sonra telefon yatırımlarının yasal mesnedi oluşturulmuş ve ödenek ayrılmıştır¹¹. Yeni hazırlanan programa göre bütün vilayetlerin Ankara ve İstanbul'un yanında kendi aralarında da haberleşmeyi sağlaması için 16 bin km uzunluğunda telgraf ve telefon hatlarının inşası, muhtelif kanallı telgraf ve telefon cihazlarının tesisi, uluslararası standartlara uygun PTT istasyonları ile binalarının kurulması kararlaştırılmıştır. Bu alt yapı yatırımlarının toplam bedeli 102 milyon TL'dir. Ayrıca PTT'ye 60 milyon TL de borçlanma yetkisi tanınmıştır¹².

1935 yılında ülkede 18 bin olan telefon abonesi on yıl sonra 28 bine çıkmıştır. Ülkenin toplam nüfusu da 18 milyona dayanmıştır. Dolayısıyla artan nüfusa bağlı olarak 10 bin yeni abonelik yeterli değildir. II. Dünya Savaşı sonrası başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere tüm Anadolu'da telefona yönelik talep her geçen gün artmaktadır. Yeni yatırım yapmadan yeni abonelik yapmak artık mümkün değildir. Bunun için General Electric Company, L.M. Erikson ve Le Materiel Telefonique isimli yabancı firmalarla antlaşmalar imzalanmıştır. Dolayısıyla çok partili siyasinin başladığı

11 Arı, agm., s. 177.

12 Yurtoğlu, agm., s. 64-65.

yılda ve Demokrat Parti iktidarından önce başta büyükşehirler olmak üzere Anadolu'da birçok yerde toplam 335 km telefon hattı çekilmiş ve santraller kurulmuştur¹³.

2. Usûller ve Nitelikler

Teknolojiden beslenen alt yapı hizmetlerinde devlet, mühendis ve uzman gibi vasıflı insan kaynakları bakımından nitel ve nicel olarak yetersiz kalmıştır. Problem, sadece alt-yapı planlaması yapmak ve ödenek ayırmakla bitmemektedir. Bir yandan da ülke nüfusunun artması dönemin kolay iletişim aracı telefona talebi artırmıştır. Zira Türkiye'de II. Dünya Savaşının etkilerinin ortadan kalkması ile Demokrat Parti devrinde tarımda makineleşmeye bağlı olarak hızla şehirlerin nüfusu artmıştır. Dolayısıyla telefon hatları ve santrallerin kapasitesi ile nüfus arasında bir tahterevallivâri ilişkisi doğmuştur. Çünkü araştırmamızın kronolojik çerçevesini oluşturan 1946-1951 yılları arasında Türkiye'nin nüfusu 19.220.000 ile 21.520.000 milyon kişi arasında değişmektedir¹⁴.

Telgraf ve telefon tesisatlarının döşenmesi, teknik cihazlardan verim alınabilmesi için nitelikli insan kaynağına ihtiyaç duyulmaktadır. Yerli personelin bu ihtiyacı karşılamayacağı anlaşılınca yurt dışından getirilecek mühendis ve montör gibi uzman elemanlarla sorun giderilmeye çalışılmıştır. Nitekim PTT'nin telefon santrali, ağları ve hatları için II. Dünya Savaşının hemen akabinde on beş İngiliz mühendisi (*bkz.: Tablo 1.*) tercih edilmiştir. Ada ülkesinden geçici süreyle Anadolu'ya transfer edilecek mühendisler için şu usuller izlenmiştir:

1. Yerli mühendislerin yapamayacağı işlerin ve bunun için ihtiyaç duyulan kadronun tespiti,
2. İlan aşaması,
3. Şartlara haiz mühendislerin, İngiltere'deki Türk elçiliği ile konsolosluklara başvuru yapmaları ya da doğrudan PTT'yle temasa geçmeleri,
4. Çalışma şartları ve maaş gibi şartnamede mutabık kalınması,

¹³ Arı, agm., s. 177, 180-181.

¹⁴ Türkiye'nin toplam nüfusu 1946'da 19.220.000, 1947'de 19.640.000, 1948'de 20.060.000, 1949'da 20.480.000, 1950'de 20.900.000 ve 1951'deyse 21. 520.000 kişidir. Ayrıntılı bilgi için bk. EGM Personel Daire Başkanlığı, *Cumhuriyetimizin 80. Yılında 80 Yıllık Polis İstatistiği (1923-2003)*, Rapor, Ankara 2003.

5. Geçici kontrat akdinin imzalanması,
6. PTT yönetiminin başvuru evrakını, Dâhiliye Vekâletine göndermesi,
7. Emniyet Umûm Müdürlüğünce (*EUM*) İngiliz mühendislerin arşiv ve güvenlik soruşturmalarının yapılması,
8. Sicili olumlu olanlar için Genelkurmay Başkanlığının görüşünün alınması,
9. Genelkurmay Başkanlığının sakınca görmemesi üzerine İngiliz mühendislerin dosyalarının, İcra Vekilleri Heyetine sevki,
10. İcra Vekilleri Heyetinin onayı,
11. Nihai sözleşmesinin imzalanması,
12. Bir yıllık geçici ikamet ve çalışma tezkeresinin verilmesi,
13. Müsaade verilenlerin durumlarının mülki birimlere ve kolluk kuvvetlerine bildirilmesiyle süreç tamamlanmaktadır¹⁵.

PTT'nin talep ettiği İngiliz mühendislerden yaklaşık on yıl önce endüstriyel kâğıt üretimi için 1936 yılında Kocaeli'nde hizmete başlayan SEKA'ya ağırlıklı Alman mühendis ve montörler görevlendirilmiştir. Farklı sektörler için farklı büyük devletlerin tercih edilmesi Osmanlı'dan kalan dış politikadaki denge siyasetinin ekonomik alanına iz düşümüdür. Dolayısıyla tüm alt yapı yatırımlarında bir büyük devlete yaslanılarak doğacak tekelleşmenin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Türkiye'yi idare eden kadro, insanoğlunun gördüğü bu en büyük savaştan sonra Almanya, İtalya ve Japonya gibi Mihver devletlerden uzman personel getirterek başta ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB ile ilişkileri bozmak istememiş, onların tepkilerini

15 Türkiye'ye yurtdışından gelecek her yabancı mühendis ve uzmanlarla ilgili yasal süreç aynıdır. Yabancıların ülkeye davet edilmesiyle ilgili usuller, daha evvel *Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları AŞ* (SEKA) üzerine kaleme aldığımız çalışmalarda kullandığımız şablonun bir benzeridir. Sadece kurumun ismi değişmektedir. Dolayısıyla daha evvelki çalışmalarımızdaki şablonu bu incelememizde de kullandık. Ayrıntılı bilgi için bk. Yücel Yiğit, "Seka'nın Yabancı Montörleri", *Uluslararası Orhan Gazi Sempozyumu V*, Editörler: Haluk Selvi-İbrahim Şirin vd., C II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2019 s. 1223-1225; Yücel Yiğit, "SEKA'nın Alman Ustaları", 3. *İktisat Tarihi Kongresi Bildirileri*, ed. Mustafa Öztürk-Ayşe Değerli, C III, İzmir 2019, s. 399-400; Yücel Yiğit, "Casus mu Montör mü?: Gustav Hoppe Seka'da İşbaşında", *Uluslararası Milli Mücadelede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu VI*, ed. Haluk Selvi-İbrahim Şirin vd., C II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2020, s. 1112-1113.

toplamayı arzu etmemişlerdir. Zira Türkiye, savaş sonrası istikametini savaşın galibi Müttefiklerin istekleri doğrultusunda şekillendirmiştir. Yine Avrupalı devletlerin saplantısı haline gelen anti-semitik tavırdan dolayı da üniversiteler müstesna Yahudiler geçici görevli olarak kamuda istihdam edilmemiştir.

Tüm sektörlerde olduğu gibi PTT'de de görev alan İngiliz mühendislerin casus olma ihtimaline karşı kolluk birimleri teyakkuzda kalmışlardır. Her hareketleri, seyahatleri ve ilişkileri uzaktan takip yöntemiyle izlenmiştir. Özellikle iller arası iş gezileri mülki yöneticiler tarafından yakından takip edilmiş ve Dâhiliye Vekâleti düzenli olarak bilgilendirilmiştir. Şayet kolluk mensupları ve istihbarat elemanlarının kuşkuları artarsa kontrol çemberi daha da daralmıştır. Somut bilgilere ulaşılması durumunda mühendislerin oturma ve çalışma tezkereleri ya iptal edilmiş ya da uzatılmamıştır. Gerçi PTT adına iş gören on beş İngiliz mühendise dair somut bir casusluk emaresi görülmemiştir. Dolayısıyla bir tezkere iptali ve sınır dışı etme durumu yaşanmamıştır. Lakin idareciler, devlet olma bilinciyle hareket ederek her ihtimale karşı önlemlerini almışlardır.

3. İngiliz Telefon Mühendisleri Türkiye'ye Ayak Basıyor...

General Electric Company (GEC) firması tarafından Adana-Ulukışla, Ulukışla-Konya ve Konya Eskişehir arasındaki telefon devrelerine uygulanacak olan üç hatlı kuranportör cihazlarının montajı, denemesi ve bakımı için İngiltere ordusu mensuplarından John Campbell Whiting, Charles Geofferes Leonard ve Edward Arthur Scarlett isimli üç İngiliz mühendis, II. Dünya Savaşının hemen akabinde Türkiye'ye gönderilmiştir. Asker kökenli üç İngiliz mühendise, 11 Ocak 1946 tarihinde Türkiye'nin Mısır'daki büyükelçiliğince pasaportlarına 'hüviyet varakası görülmüştür' notuyla ikamet vizesi verilmiştir. Telefon mühendisleri, karayolunu kullanarak Mısır'dan hareket etmişler ve 27 Ocak 1946 tarihinde İslâhiye üzerinden Anadolu'ya giriş yapmışlardır. Akabinde de hiç vakit kaybetmeden doğrudan Ankara'ya gitmişlerdir. Mühendisler, daha Türkiye'ye ayak basmalarından bir ay geçmeden Eskişehir'e oradan da Konya'ya geçmişlerdir¹⁶. Lakin işe bir an evvel başlayabilmeleri için çalışma tezkeresini almaları elzemdir. Ayrıca haklarında güvenlik ve arşiv taraması da tamamlanmamıştır. Dolayısıyla sadece ikamet tezkeresine sahip olmaları işe koyulacakları anlamına gelmemektedir. Onları ülkeye davet eden Ulaştırma Bakanlığının tam bu noktada devreye girerek yasal süreci tamamlaması gerekmektedir.

Nitekim Ulaştırma Bakanı Ali Fuat Cebesoy 25 Şubat 1946 tarihinde üç İngiliz mühendisin, ülke içerisinde kara, deniz ve hava yoluyla, memnu'mıntıka kanunlarına riayet etmek kaydıyla Adana, Tarsus, Ulukışla, Ereğli, Karaman, Konya, Aksaray, Kütahya, Afyon ve Eskişehir gibi ikinci yasak bölgelere iş icabı giriş ve çıkışlarını serbestçe yapabilmeleri için Başbakanlıktan müsaade istemiştir¹⁷. Başbakan Şükrü Saraçoğlu, 4 Mart 1946 tarihinde görüşlerini almak üzere yazıyı Milli Savunma ve İçişleri Bakanlıklarına sevk etmiştir¹⁸. Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM), Ankara Emniyet Müdürlüğü 1. Şube Müdürlüğü aracılığıyla İngiliz mühendislerle ilgili tahkikat yapmıştır¹⁹. Hatta Başbakanlık, yazışma uzun sürünce 7 Mart 1946 tarihinde cevabın ivedilikle verilmesi için İçişleri Bakanlığına tekit yazısı yollamıştır²⁰. Bunun üzeri 15 Nisan 1946 tarihinde bakanlıkça, ülkede buldukları kısa sürede fenalıkları görülmeyen mühendislerin teknik destek vermesinde herhangi mahzur olmadığı cevabı verilmiştir²¹. Yasal prosedür tamamlandıktan sonra çalışma tezkeresiyle ilgili izin, 20 Nisan 1946 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün riyasetinde toplanan Bakanlar Kurulunun gündemine alınmış ve üç İngiliz'e ikinci yasak mıntıkalara iş vesilesiyle girişlerine müsaade edilmiştir²². Bakanlar Kurulu kararı, ivedilikle Başbakan Müsteşarı imzasıyla ilgili bakanlıklara ve valiliklere tebliğ edilmiştir²³.

Çalışma tezkeresi alındıktan sonra asker kökenli John Campbell Whiting ve Charles Geofferes Leonard, ilk olarak Nisan sonlarında Mayıs başlarında Konya'ya iş ziyaretinde bulunmuşlardır. Yaklaşık bir ay müddetince Konya'nın telefon santrali tesisleriyle meşgul olan İngilizler, 4 Haziran 1946 tarihinde başkente dönmüşler ve Yenişehir Palas oteline yerleşmişlerdir. İkilinin, altı gün sonra da Ankara'dan Seyhan'a (Adana) hareket ettiklerini Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın İçişleri Bakanlığına gönderdiği resmi

17 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 80.

18 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 77.

19 Tahkikat yapılanlar yabancı olduğu için eski fişlerde haklarında bir kayıta rastlanılamamıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 71-74.

20 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 70.

21 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 69.

22 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 67. Bakanlar Kurulu gündemine gelen yazıda, Milli Savunma Bakanlığının da 12 Nisan 1946 tarihli müsaadesi bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 67.

23 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 64-65.

bir yazıdan öğrenmekteyiz²⁴. Öte yandan Edward Arthur Scarlett ile Alfred James White²⁵ isimli iki İngiliz telefon mühendisi, önce Afyon'a akabinde de 17 Haziran 1946 tarihinde İstanbul'a gitmek üzere Ankara'dan ayrılmışlardır²⁶. İstanbul'a vasıl olunca Beyoğlu Tepebaşı'ndaki Londra oteline yerleşmişlerdir²⁷. Yaklaşık dört gün İstanbul'da kalan ikili, 21 Haziran 1946 tarihinde eski başkentten yeni başkente karayoluyla hareket etmişlerdir²⁸.

İkişerli iki grup halinde mesai yapan toplam dört İngiliz telefon mühendisi, 1946 yılının geri kalan aylarında İstanbul, Adana, Konya, Afyon ve Eskişehir'e sık sık iş gezisine çıkmışlardır. Yolculuklarını bazen karayoluyla bazen de havayoluyla yapmışlardır. Onlar, İstanbul'dayken genellikle eski İngiliz elçiliği binasında konaklamışlardır. İş gezilerinin sabit ayağı Ankara'dır. 1946 yılında başkentte buldukları süre zarfında daha çok Yenişehir Palas otelinde kalmışlardır. Telefon mühendislerinin her adımı kolluk tarafından yakından izlenmiş ve mülki birimler haberdar edilmiştir. Hatta bir keresinde A. J. White'ın Ankara'ya döndüğüne dair bir malumat alınamaması üzerine gizli bir yazıyla İçişleri Bakanlığı bilgilendirilmiştir. Şüpheli her hareketleri başta Ankara Valileri Nevzat Tandoğan ve İzzettin Çağpar tarafından resmi yazıya dökülmüştür. Örneğin İngiliz Mühendis J. C. Whiting, İstanbul'a gitmek için vize aldığı halde gitmekten sarfınazar etmiştir. Hemen polis devreye girerek nerede olduğuna dair bir araştırma yapılarak Ankara'da olduğu tespit edilmiştir²⁹. Dolayısıyla İngiliz mühendislerin hiçbir adımı atlanmamıştır.

EGM Arşivindeki dosyada, İngiliz mühendislerin Türkiye'ye ayak basmasından bir yıl sonra biri müstesna diğerlerinin izini kaybetmekteyiz.

24 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 61-62.

25 Alfred James White, EGM Arşivindeki belgelerden ne zaman Türkiye'ye geldiği, hangi tarihte ikamet ve oturma tezkeresi aldığı müphemdir. Ayrıca izin için Bakanlar Kurulu kararı da bulunamamıştır. Karşımıza ilk defa 24 Haziran 1946 tarihli Ankara valiliğinin bir yazısında çıkmaktadır. Muhtemelen aynı yılın ilkbaharında resmi işlemlerinin tamamlandığı ön görülmektedir. Zira belgelerin izin sürdüğümüzde 1946-1951 yılları arasında en çok şehirlerarası iş seyahatinde bulunan İngiliz mühendisidir. Ayrıntılı bilgi için bk. EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya.

26 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 113-114.

27 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 110.

28 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 110-112.

29 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 96-103.

Sadece A. J. White karşımıza çıkmaktadır. O da 1947 yılının ilk ayından itibaren başta Afyon olmaz üzere daha çok Anadolu'nun batısındaki illere iş gezisine çıkmıştır. Bu yıla ait ilginç bir bilgi de mühendislerin daha evvel konakladıkları Yenişehir Palas otelini terk ederek Ankara'daki Uçar Sokak 18 numaralı daireyi kullanmalarıdır. A. J. White'ın ilk iş gezisi, yılbaşından hemen sonra Afyon'dadır. Ne kadar süreyle orada kaldığını bilemiyoruz lakin 9 Ocak 1947 tarihinde Uçar Sokaktaki evine dönmüştür³⁰. Birkaç gün burada kaldıktan sonra 14 Ocak 1947 tarihinde yeniden Afyon'a gitmiştir. Şehre ayak basar basmaz doğruca Afyon Emniyet Müdürlüğüne giderek oturma belgesini vize ettirmediğini beyan etmiştir. Afyon valisi ivedilikle İçişleri Bakanlığını durumdan haberdar etmiş ve bu yabancıya takibe değer bir halinin bulunup bulunmadığını bildirilmesini arz etmiştir³¹. İçişleri Bakanlığı adına Ankara valiliği Afyon valiliğini bilgilendirmiştir. Telefon mühendisinin ikinci derece yasak bölgelere izin mucibince girdiğini ve şüpheli bir halinin de olmadığı haberi gelince İngiliz mühendis, Afyon'da polisin fiziki tabibinden kurtulmuştur³². White, 1947 yılında sırasıyla Afyon, Eskişehir ve İstanbul'da müteahhit firma adına PTT'nin telefon santrali işleriyle meşgul olmuştur. Bu sefer Ankara'ya dönünce Bahçelievler 14. Sokak 36 numaralı evde kalmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu adres bilgisinden onun yeni bir eve taşındığını anlıyoruz³³.

A. J. White, 1948 yılında ağırlıklı olarak İstanbul'a gidip gelmiştir. Bu yılın ilk iş gezisi yılın ortalarında 23 Haziran 1948 tarihinde İstanbul'a gerçekleşmiş ve İngiliz konsoloshanesine yerleşmiştir. 4 Temmuz'da buradan ayrılmıştır. İngiliz mühendis İstanbul'da mesai harcarken her zaman konsoloslukta kalmamaktadır. Bazen Londra otelinde bazen de Beyoğlu Hamalbaşı 14 numaralı Conka apartmanının 3 numaralı dairesinde ikamet etmiştir. Fırsat buldukça da doğduğu toprakları ziyarete gitmiştir. Nitekim A. J. White, süresi biten ikamet vizesini bu sefer de 1 Kasım 1948 tarihinde Türkiye'nin Londra Büyükelçiliğinden alarak İngiliz yolcu uçağıyla İstanbul'a gelmiştir. Gerekli beyannameyi ibraz ettikten sonra da 16 Kasım 1948 tarihinde İzmir'e hareket etmiştir. Lakin 10 Aralık 1948 tarihinde İzmir Valisi Âğâh Erkan, onun İzmir'de bulunduğu dair hiçbir kaydın olmadığını İçişleri Bakanlığına bildirmiştir. Hatta hakkında ilde hiçbir muhaberenin olmadığı

30 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 95.

31 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 94.

32 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 93.

33 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 58-92.

bilgisini de resmi yazısına eklemiştir. Yapılan incelemede White'ın İzmir yerine 17 Kasım 1948 tarihinde Ankara'ya geldiği anlaşılmıştır³⁴. Telefon mühendisinin başkentteki yeni adresi Meşrutiyet Caddesi 14 numaralı ev olmuştur.³⁵ Öte yandan 1948 yılında daha önce isimleri geçen diğer mühendislerle ilgili hiçbir veri mevcut değildir.

1949 yılının farklı aylarında İngiliz Telefon Mühendisi A. J. White, kuranportör telefon hatlarını tesis etmek için Türkiye'nin değişik illere iş gezisine çıkmıştır. İlk olarak Nisan ayında iki defa Eskişehir'e gitmiş ve dönüşte Yenişehir'deki Ragıp Sosyal apartmanındaki ikametgâhına yerleşmiştir. Bu iş gezilerinde teknik düzeyde neler yaptığına dair malumat bulunmamaktadır. Polis vasıtasıyla takip edilerek illere geliş ve gidişleri mülki amirlerce İçişleri Bakanlığına bildirilmiştir. Rutinin dışındaki tek değişiklik Ankara'ya döndüğünde farklı adreslerde ikamet etmesidir. Bazen bir otelde bazen de bir evde kalmaktadır. Bu kadar sık adres değişikliği yapması onun sabit bir yerde kalmadığını göstermektedir. Muhtemelen PTT yönetiminin tahsis ettiği evlerde ya da kiraladığı sosyal tesislerde kalmaktadır. Yoksa bu kadar kısa aralıkla ev taşınması mümkün değildir. Yaz aylarında İstanbul'a gitmeyi tercih eden A. J. White, 31 Temmuz 1949 tarihinde Heybeliada'ya giderek oradaki Heybeli Palas otelinde kalmıştır³⁶.

1949 yılında A. J. White dışında ilk defa GEC firmasının telefon teknisyenlerinden 1909 doğumlu İngiliz Jack O'Leary ve John Dawson Hucksted isimleri ikamet tezkeresinin bir yıl daha uzatılması için PTT'nin Ankara Emniyet Müdürlüğüne yazdığı bir evrakta karşımıza çıkmaktadır³⁷. 40 yaşındayken Türkiye'de mesai harcayan O'Leary ve Hucksted hakkında başka bir bilgi bulunmamaktadır. Aynı yazıdan A. J. White'ın da ikamet tezkeresinin süresinin bittiği anlaşılmaktadır. Ankara Emniyet Müdürlüğü, ikametleri müddetince kötü bir halleri tespit edilmeyen İngilizlerin ikamet tezkerelerinin bir yıl daha uzatılmasının münasip olduğunu üst makamlara bildirmiştir. Bu yılın son iş gezisini White, Adapazarı'na ve Kırıkkale'ye yapmıştır³⁸.

34 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiet Numaralı Dosya, Belge No: 49-54.

35 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiet Numaralı Dosya, Belge No: 55-57.

36 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiet Numaralı Dosya, Belge No: 41-48.

37 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiet Numaralı Dosya, Belge No: 39.

38 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiet Numaralı Dosya, Belge No: 33-38.

A.J. White yanında meslektaşı Peter Henry Morley olduğu halde Cumhuriyet Halk Partisinin iktidarı Demokrat Partiye devrettiği 1950 yılının ilk ayında posta ve telgraf binasının harici telefon montajı ile şehirlerarası telefon santralının montajını yapmak için 3 Ocak 1950 tarihinde Yozgat'a gitmiştir³⁹. Yaklaşık on beş gün Yozgat şehir merkezinde kalan iki İngiliz, yine telefon santrali montajı nedeniyle 20 Ocak 1950 tarihinde Akdağmadeni ilçesine geçmişlerdir⁴⁰. İkili, yaklaşık bir ay Yozgat'ta kaldıktan sonra 5 Ocak'ta başkentte dönmüşlerdir⁴¹. İngiliz uzmanlardan A. J. White, Jack O'Leary ve Eric Gildo Tobia, 1950 yılında ağırlıklı olarak Orta ve Doğu Anadolu'daki illerin telefon kuranportör işleriyle meşgul olmuşlardır. İlk olarak Erzurum'a oradan da trenle Erzincan'a geçmişlerdir. Nisan ayında bölgeyi bir kez daha gitmek zorunda kalmışlardır⁴². İngiliz mühendisler, müteakip aylardan itibaren Sivas, Eskişehir⁴³, Beypazarı, Göynük, Adapazarı, Yozgat ve Polatlı gibi yerlerde otomatik telefon santraliyle ilgilenmiştir⁴⁴. Örneğin yıl içerisinde İstanbul'a hiç iş gezisi olmamıştır. İl ve ilçe isimlerinden anlaşılacağı üzere otomatik telefon hatları batıdan doğuya, merkezden taşraya doğru yayılmıştır.

1951 yılında Demokrat Parti iktidarında da PTT'nin yatırımları hız kesmeden devam etmiştir. İngiliz mühendisler, telefon santralının tesisi amacıyla aynı yıl içerisinde Eskişehir, Konya, İzmir, Afyon, Sivas, Samsun ve Malatya'ya iş ziyaretinde bulunmuşlardır⁴⁵. Yılsonunda iyice yorulan A. J. White, memleket özlemini gidermek amacıyla 29 Kasım 1951 tarihinde İngiltere'ye gitmiştir. Dönüşte oturum belgesini yenilemiştir⁴⁶. Dolayısıyla bu müsaade, önümüzdeki yıllarda da Türkiye'ye hizmet edeceğinin delilidir. Bu yılın sonbaharında yeni İngiliz mühendislerden Jeremi Murphy, Edward Collett Water, Anthony Brey Hery, David Murray Smoille, Fredrick

39 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 31-32.

40 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 30.

41 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 28-29.

42 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 25-27.

43 Alfred James White, 1950 yılında Eskişehir'deyken Çağlayan Palas otelinde konaklamıştır. Ankara'da ise daha çok Selanik Caddesi 32/A numaralı evi kullanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 11-18.

44 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 10-24. 1950 yılında ilk defa İngiliz mühendislerden *Dennis Gordon Kirby*'nin ismine Yozgat'ın telefon santrali montajıyla ilgili bir belgede tesadüf edildi. Ayrıntılı bilgi için bk. EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 14.

45 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 2-9.

46 EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 4-5.

Arthur Romptan ve Robert Alexandre Kennedy isimleri ilk defa karşımıza çıkmaktadır. Bunların en az bir yıl ikamet ve çalışma tezkeresi aldığını hesapladığımız da PTT'nin yatırımlarının Demokrat Parti iktidarında da hız kesmeden devam ettiğini göstermektedir. Lakin yabancıların Türkiye'den ne zaman ayrıldığına dair bilgi mevcut değildir. Zira belgeler 1951 yılı itibariyle sona ermektedir.

Sonuç

PTT'nin otomatik telefon santrallerinin kurulumunda kifayetsiz kalan yerli mühendislerin yerine on beş İngiliz telefon mühendisi 1946-1951 yılları arasındaki zaman diliminde farklı yıllarda işletmeye emek vermiştir. Zira Adana-Ulukışla, Ulukışla-Konya ve Konya Eskişehir arasındaki telefon devrelerine uygulanacak olan üç hatlı kuranportör cihazlarının montajı, İngiliz firmasına ve mühendislerine havale edilmiştir. Nitekim ihtiyaç duyulan insan kaynağının tamamı General Electric Company firmasının temsilcilerinden karşılanmıştır. Lakin ilerleyen yıllarda antlaşmanın mekânsal sınırlarına riayet edilmemiştir. Muhtemelen firmayla yeni sözleşme imzalanmış olmalıdır ki İngiliz mühendisler, Anadolu'nun muhtelif il ve ilçelerinde vatandaşın 'alo' diyebilmesi için gayret sarf etmiştir.

PTT'nin telefon alt yapısı için İngiltere'yi tercih etmesi Türk dış politikasının savaş yıllarındaki denge prensibinin barış yıllarında da iktisadi alana tezahürüdür. Çünkü II. Dünya Savaşı öncesi ve yıllarında SEKA ve demir-çelik fabrikaları için gereken yabancı mühendis ve ustalar, Almanya, İsviçre, Avusturya ve SSCB gibi farklı ülkelerden ve milletlerden seçilmiştir. Sadece anti-semitik bir yaklaşımla Yahudi olmamasına itina gösterilmiştir. Lakin savaşı Müttefikler kazanınca mühendis, usta ve montör tercihlerinin rengi tamamen değişmiştir. Hâlbuki telekomünikasyon alanında İtalyan, İspanyol ve Alman mühendisler çok daha iyi olmalarına rağmen rağbet görmemişlerdir. Galiplerle birlikte hareket etmek isteyen Türk yöneticiler, tercihlerini İngilizlere karşı kullanmışlardır.

İnsanoğlunun gördüğü en büyük savaştan sonra 1946 yılında Türkiye'ye gelen dört mühendisten üçü asker menşelidir. İstihbarat bağlamında teknik dinleme kapasitesinin arttığı bir dönemde mesai yapan mühendislere, kuranportör hatların tesisinin ihale edilmesi gayet ilginçtir. Çünkü hatların montajı, testi ve bakımı sırasında verileri, bağlı buldukları firmaya dolayısıyla İngiltere'ye aktarmadıkları kim bilebilir ki? Şüphesiz Türkiye'ye vize aldıktan sonra gelenlere bir güvenlik ve arşiv taramasının

akabinde çalışma tezkeresi verilmektedir. Lakin o yılların istihbâri bilgileri düşünüldüğün de haklarında elde ne kadar bilgi olabilir ki? Daha çok ülkede ikamet ettikleri kısa sürede durumlarında bir fenalık görülmeyenlere çalışma tezkeresi de birer yıllık periyotlarla verilmiştir. John Campbell Whiting, Charles Geofferes Leonard, Edward Arthur Scarlett ve Alfred James White, 1946 yılında Türkiye'ye gelen ilk telefon mühendisleridir. Alfred James White müstesna diğerleri asker kökenli mühendislerdir. Zaten onun dışındakiler, 1947'den sonra karşımıza çıkmamaktadır. Haklarında EGM Arşivinde bir malumat bulunmamaktadır. Belki de durumlarından şüphelenildiği için çalışma tezkereleri yenilenmemiş de olabilir. Acaba kuzu kurtta mı teslim edildi? Bunu bu aşamada bilmemiz mümkün değil çünkü mühendislerin iş gezileriyle ilgili belgelerde teknik bilgiler yer almamaktadır. Hatta verim alınıp alınmadığını bile ölçmemiz imkânsızdır.

21 yaşında Türkiye'ye ayak basan Alfred James White, en uzun süreyle ve en çok mesai harcayan İngiliz'dir. Hakkındaki kayıtlar 1951 yılında kesilmektedir lakin belgelerden edindiğimiz intiba Demokrat Parti devrinde de emek verdiği şeklindedir. Mühendisleri mukayese ettiğimiz de White, soluksuz altı yıl çalışmıştır. Hatta bazı haftalar sabit adresi Ankara'da iki üç gün dinlendikten sonra hemen bir başka ile iş gezisine çıkmıştır. Seyahatlerini daha çok karayoluyla yapmış bazen de havayolunu kullanmıştır. İstanbul'dayken daha çok ülkesinin Beyoğlu'ndaki konsolosluğunda kalmıştır. Bu durum, polisi iyice tedirgin etmiş White'in her adımı yakından izlenmiştir. Bütün iş gezileri ile çalışma tezkeresinin süresi dikkatlice takip edilmiş ve günü gününe resmi yazışmalara konu olmuştur. Polisin tüm takibine rağmen hakkında bir fenalık tespit edilememiştir. Zaten belgeye ve bilgiye yansımayan yüksek dereceli bir kuşku halinde ikamet ve çalışma tezkeresi yenilenmezdi.

Alfred James White dışındaki İngiliz telefon mühendisleri hakkında pek fazla malumat mevcut değildir. Bazıları bir evrakta satır arasında geçerken bazılarını da sadece Bakanlar Kurulu kararından öğrenmekteyiz. Neredeyse on civarındaki mühendisin ismine ilk defa, tek parti iktidarının sona erdiği 1950 yılında tesadüf etmekteyiz. Dolayısıyla iktidarın el değiştirmesine rağmen Demokrat Parti devrinde de PTT'nin yatırımlarının hız kesmeden devam ettiğini görebilmekteyiz. Hızla asli ihtiyaçlardan biri haline gelen telefonun sorunsuz kullanımı için gerekli bir alt yapı yatırımlarını, milli bir çerçevede telakki etmekte fayda vardır. Nitekim telefon hizmetleri ülkenin en büyük üç şehrinin dışındaki illerde de kullanıcısıyla buluşmaya başlamıştır.

İngiliz mühendislerin iş gezilerinden anlaşılacağı üzere telefon santralleri, batı illerinden sonra Yozgat, Samsun, Erzurum, Erzincan, Adana gibi Orta ve Doğu Anadolu'daki yerlere de yayılmıştır. Hatta illerden sonra nüfusça kalabalık ilçelere dahi telefon hatları çekilmeye başlamıştır. PTT'nin telefon hizmeti yatırımları sonrası bir nebze de olsa arz talep dengesi muhafaza edilmeye gayret edilmiştir.

General Electric Company firmasının temsilcileri, belki de günümüzde yok olan veya kullanılmayan başta Ankara, İstanbul, Eskişehir, Konya, Afyon, Yozgat gibi yerlerin toponomisine bilgi düzeyinde katkı sağlamışlardır. Zira belgelerden birçok mahalle, sokak ve otel isimlerini onların iş gezileri sayesinde öğrenmekteyiz. Neticede Türkiye'nin sağlıklı telefon iletişimi için alın teri döken İngiliz mühendisler, emekleri karşılığında Türk halkının haberleşmesine katkı sağlamışlardır. Nitekim onlar, Özal'ın yıllarda ülkenin telefon şebekesi tüm ülke sathında yaygınlaşınca kadar illeri, iş yerlerini, kamu kurumlarını, haneleri ve gönülleri birbirlerine bağlama gayretiyle Türkiye'de bulunmuşlardır. Özal hükümetleri öncesinde bir telefon aboneliği sahibi olmak için önce sıraya girilirdi. Sıranın ancak 5-10 yıl sonra geldiğini de o dönemde yaşayanlar, gayet iyi bilir.

Kaynaklar

Aktaş, Esat, “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Samsun’da İlk Telefon Hatları ve Kullanımı”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C 15, S 30, Trabzon 2021.

Alışan, Reşat, “Cumhuriyetimizin Kuruluşu ve İlk Onbeş Yılında PTT İşletmesi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C VI, S 17, Ankara 1990.

Arı, Kemal “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye’nin PTT Alanından Yatırımları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIII, S 27, İzmir 2013.

Bingül, Şeyhmus, “Osmanlı Devleti’nde İletişim Araçlarının Kontrolü: “Telefon Tevkifleri””, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C 21, S 2, İstanbul 2020.

Çakılcı, Diren, “Osmanlı Devleti’nde Denizaltı Telgraf Hatları ve Eastern Telegraph Company”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, C 3, Ankara 2022.

Çakılcı, Diren, *Rumeli Telgraf Hatları 1854-1876*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

Demir, Tanju, “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Haberleşme Kurumuna Dair Değerlendirmeler”, *Yakın Dönem Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 13, S 25-26, İstanbul 2014.

EGM Personel Daire Başkanlığı, *Cumhuriyetimizin 80. Yılında 80 Yıllık Polis İstatistiği (1923-2003)*, Rapor, Ankara 2003.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşiv Daire Başkanlığı, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosya, Belge No: 1-114.

T.C. Ulaştırma Bakanlığı PTT Genel Müdürlüğü, *İstiklal Harbi’imizde PTT*, PTT Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2009.

Tekir, Süleyman, “Erken Cumhuriyet Yıllarında Türkiye’de İletişim Araçları: Posta, Telefon, Telgraf ve Telsiz (1925-1930)”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 6, (Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı Özel Sayısı), Sakarya 2021.

Tokgöz, Erdinç, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-1999)*, İmaj Yayınevi, Ankara 1999.

Yiğit, Yücel, “Causus mu Montör mü? Güstav Hoppe Seka’da İşbaşında”,

Uluslararası Millî Mücadelede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu VI, ed. Haluk Selvi-İbrahim Şirin vd., C II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2020.

Yiğit, Yücel, "SEKA'nın Alman Ustaları", *3. İktisat Tarihi Kongresi Bildirileri*, ed. Mustafa Öztürk-Ayşe Değerli, C III, İzmir 2019.

Yiğit, Yücel, "SEKA'nın Yabancı Montörleri", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu Kitabı*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, C II, İzmit 2019.

Yurtoğlu, Nadir, "Haberleşme Sektörünün Önemli Bir Teşekkülü: Millî Mücadele Döneminden 1960 Yılına Türkiye'de Posta, Telgraf ve Telefon (PTT) Teşkilatı (1920-1960)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 32, S 93, Ankara 2016.

Yüctürk, Elif, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Haberleşme: Mültezimlerden Konsorsiyumlara", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S 23-24, İstanbul 2001.

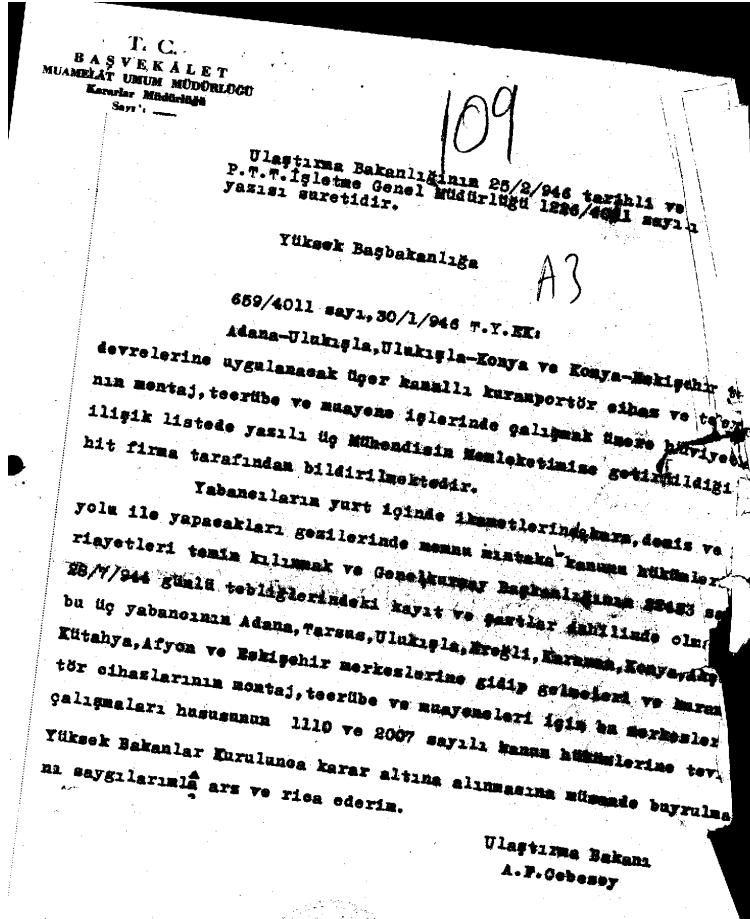
Ekler

Tablo 1. PTT'nin İngiliz Mübendisleri (1946-1951)

SN	ADI SOYADI	BABA ADI	DOĞUM YERİ VE TARİHİ	MESLEĞİ-YAŞI-MEDENİ HALİ-MEZHEBİ	İCRA VEKİLLERİ HEYETİ ONAYI	OTURUM BELGE NUMARASI
1	Alfred James White	William Alfred	1925	Protestan	1946	1/4107
2	John Campbell Whiting	George	Woking, 19.06.1926	Telefon Mübendisi/ Bekâr,	20 Nisan 1946	1/4067
3	Charles Geofferes Leonard	Redvers Cecil	Birmingham, 2.12.1925	Telefon Mübendisi/ Evli	20 Nisan 1946	1/4068
4	Edward Arthur Scarlett	Arthur	Londra, 21.06.1923	Telefon Mübendisi/ Bekâr	20 Nisan 1946	
5	Jack O'Leary	James	1909	Katolik		1/5173
6	John Dawson Hucksted					
7	Dennis Gordon Kirby					1/4638
8	Jeremi Murphy					
9	Edward Collett Water					
10	Anthony Brey Hery					
11	David Murray Smoille					1/5612
12	Frederich Arthur Romptar					29/1540

13	Robert Alexandra Kennedy					1/4376
14	Peter Henry Morley					1/5598
15	Eric Gildo Tobia					

Kaynak: EGM Arşivi, 41924-6957 Aidiyet Numaralı Dosyadan Derlenmiştir.

Belge 1: Üç İngiliz Mühendise Müsaade Edilmesi İçin Ulaştırma Bakanı Ali Fuat CEBESOY Tarafından Başbakanlığa Gönderilen Resmi Yazı, EGM Arşivi.

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAHESAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kavalar Müdürlüğü
Karar sayısı:
4084

KARAR SURETİ

96

Adana-Ulukışla , Ulukışla-Konya ve Konya-Eskişehir telefon devrelerine uygulanacak şerh kanallı kuranportör sıhas ve teleferantın montaj, tecrübe ve muayene işlerinde geliştirilecek olan İngiliz listede hüviyetleri yazılı Şiş İngiliz mühendisin iş icabı olarak geçen yerlerdeki ikinci yasak bölgelere girmelerine izin verilmesi Ulaştırma Bakanlığının 25/2/1946 tarihli ve 1236/4011 sayılı yasak işi işleri Bakanlığının 15/4/1946 tarihli ve 41924-6967-11638 sayılı ve Millî Savunma Bakanlığının 12/4/1946 tarihli ve 11656 sayılı kararları üzerine, 1110 sayılı kanunun 1 inci maddesinin (B) fıkrasına göre, Bakanlar Kurulunca 20/4/1946 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
İSMAİL İNÖNÜ

Beş. B.	Ad. B.	M. S. B.	İçiş. B.	Dışiş. B.
Ş. SARACOĞLU	~~M. E. B.~~ MONTAZ ÖKMEN	A. R. ARTUNKAL	HİLMİ URAN	H. SAKA
Mu. B.	M. E. B.	Ba. B.	MİKRO FİLM CEKİNİ YERİBİLİR F. SİRMEZ	Sa. ve So. Y. B.
N. E. SUMER	YÜCEL	SİRRI DAY		Dr. SADI KONUK
G. ve T. B.	Ta. B.	Ula. B.	T. B. 1988 KARADENİZ	Çalm. B.
S. D. H. ÜRCÜBİLİR	S. E. H. ÜRCÜBİLİR Dr. SADI İRMAK	F. CERESOV 12		Dr. SADI İRMAK

Aslı gibidir.

Belge 2: PTT Adına Türkiye Gelen Üç İngiliz Mühendis Hakkındaki 1946 Yılındaki Bakanlar Kurulu Kararı, EGM Arşivi.

Soyadı	Leonard	Whiting	Scarlett
Adı	Charles Geoffrey	John Campbell	Edward Arthur
Doğum yeri	Birmingham	Woking	London
" tarihi	2 Aralık 1925	19 Haziran 1926	21 Haziran 1923
Babasının adı	Madvers Cecil	George	Arthur
Milliyeti	İngiltere	İngiltere	İngiltere
Medeni hali	Evlî	Bekâr	Bekâr
Mesleği	Telefon mühendisi	Telefon Mühendisi	Telefon Mühendisi
Uyruğu	İngiliz	İngiliz	İngiliz

Belge 3: PTT Adına Türkiye Gelen Üç İngiliz Mühendisin Kimlik Bilgileri, EGM Arşivi.

T. C. 19 / 11 / 1949 628 (Genel Belgeler)
P. T. T. İşleri Genel Müdürlüğü Pen. D. XXXXXXXXX Bir Yabancıların İkamet Tezkeresinin Yeniden İncelenmesi H.
Eğk. No. 10809 D. 4334-2 Eki:
Emniyet Müdürlüğüne
MUKATE

İdaremeze ait kuranportör tesisatını teahhüt eden İngilterede Kfin S.S.C. firmasının memleketimize g8r derdiği ve hüviyeti aşafında yazılı adı teknisyenin İkamet tezkeresi müddeti bitmek üzere olduğundan , bir gene usa tilması için gerekli işlemin yapılmasına emirlerini rica ederim .

Genel Müdür
Haluk Karaka

Soyadı	: O'Leary	: White
Adı	: Jack	: Alfred James
Babasının adı	: James	: William Alfred
Doğumu	: 1909	: 1925
Memleketi	: İngiltere	: İngiltere
Tabiiyeti	: İngiliz	: İngiliz
Milliyeti	: Katolik	: Protestan
İkamet tezkeresi No.su	: 1/5173	: 1/4107
İkamet tezkeresi Tarihi	: 15/11/1948	: 15/11/1948

19 OCAK 1950
MUKATE
CEZASI YAPILDI
1950

Yazılacak cevabın sübe teminin de gösterilmesi rica olunur.

Belge 4: İkamet Tezkeresi Sona Eren Alfred James White ile Jack O'Leary Hakkında PTT Umum Müdürlüğünün EGM'ye Gönderdiği 19 Kasım 1949 Tarihli Resmi Yazısı, EGM Arşivi.

